

УДК 364-322]-056.26](045)
DOI 10.31499/2618-0715.1(12).2024.305278

ІНКЛЮЗИВНЕ ВОЛОНТЕРСТВО ЯК НАПРЯМ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Дубосару Віолетта, здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності 231 Соціальна робота, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ORCID: 0009-0003-3383-7667

E-mail: violettazagoruyko@gmail.com

Коляда Наталія, докторка педагогічних наук, професорка, професорка кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ORCID: 0000-0001-7743-7831

E-mail: koliada_n@ukr.net

У статті розглянуто зміст основних понять окресленої проблеми. Визначено підходи до тлумачення поняття «інклюзивне волонтерство». Проаналізовано стан розвитку інклюзивного волонтерства в Україні. Охарактеризовано моделі участі осіб працездатного віку в інклюзивному волонтерстві. З'ясовано умови, при яких інклюзивне волонтерство буде розвиватися та приносити користь для волонтерів, організацій, і для суспільства в цілому. Для досягнення поставленої мети використано методи аналізу, синтезу, конкретизації, узагальнення.

Ключові слова: інклюзія, волонтерство, інклюзивне середовище, люди з особливими освітніми потребами, волонтерська діяльність, волонтерська допомога, інклюзивна освіта, інклюзивний центр, волонтер.

INCLUSIVE VOLUNTEERING AS A DIRECTION OF VOLUNTEER ACTIVITY

Dubosaru Violetta, PhD student, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

ORCID: 0009-0003-3383-7667

E-mail: violettazagoruyko@gmail.com

Koliada Nataliia, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Social Pedagogy and Social Work, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

ORCID: 0000-0001-7743-7831

E-mail: koliada_n@ukr.net

Increasingly, volunteering in Ukraine is seen as one of the important means of social development, learning and mastering new knowledge, skills and abilities, as well as one of the ways to develop a strong legal Ukraine – a state that protects human rights, values the individual, supports European values and forms civil society. Research on the benefits of volunteering shows that volunteering can play a significant role in the process of learning and further engaging people with disabilities in a new socio-cultural environment. The purpose of the article is to analyze the concept of «inclusive volunteering» and reveal its essence as a type of volunteer activity. Society often overlooks the many

talents that exist among people with special needs. More often than not, people with special needs are seen only as recipients of volunteer services, rather than those who can provide them. With this in mind, the term «inclusive volunteering» has emerged in recent years to support society's efforts to achieve inclusion.

The first attempts to use volunteering as a means of combating the social isolation of people with disabilities arose in connection with the emergence of unemployment and labor decisions, but very soon attention spread to health and the sphere of integration of specific social groups through volunteering. The original term «inclusive volunteering» was associated with the involvement of people with intellectual disabilities in volunteering, but due to its popularity, the meaning of the term has expanded and is now used as a general term for the involvement of people at risk of social exclusion in various activities through volunteering.

Key words: *inclusion, volunteering, inclusive environment, people with special educational needs, volunteering, volunteer assistance, inclusive education, inclusive center, volunteer.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Історично волонтерство існувало завжди, приймаючи різноманітні форми та проявляючи себе у різних суспільних практиках, які були актуальні на різних етапах історії. Слід відзначити, що волонтерство, в своїй сутності, сприяє формуванню громадянського суспільства та активізації громадянської участі, здобуваючи визнання та активно розвиваючись. Волонтерська діяльність виступає основою створення та розвитку громадянського суспільства, втілюючи найвищі прагнення людства, такі як прагнення до миру, свободи, безпеки і справедливості для всіх людей.

Останнім часом волонтерство в Україні все частіше розглядається як значущий інструмент для розвитку суспільства, навчання та засвоєння нових знань, навичок і вмінь, а також як засіб сприяння утворенню міцної правової держави, яка захищає права людини, цінує особистість, відстоює європейські цінності та сприяє формуванню громадянського суспільства.

Дослідження переваг волонтерства показують, що волонтерство може відігравати значну роль у процесі навчання та подальшого залучення людей з інвалідністю до нового соціокультурного середовища. Суспільство часто не помічає багатьох талантів, які існують серед людей з особливими потребами. Найчастіше, людей з особливими потребами розглядають лише як одержувачів волонтерських послуг, а не тих, хто може їх надавати. З огляду на це, останніми роками з'явився термін «інклюзивне волонтерство» для підтримки зусиль суспільства щодо досягнення інклюзії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання теоретико-практичних аспектів волонтерства та волонтерської діяльності активно вивчали сучасні вітчизняні та зарубіжні науковці: О. Безпалько, Р. Вайнола, І. Грига, М. Дейчаківський, Н. Заверико, І. Зверева, А. Зінченко, Н. Івченко, А. Капська, Л. Коваль, Н. Коляда, Н. Комарова, О. Кравченко, О. Кузьменко, Т. Лях, Г. Мюррея, І. Пінчук, Ф. Ступак, Х. Хекхаузена, Р. Чалдіні, О. Яременко та інші й підкреслювали, що волонтерська діяльність в Україні є ключовим чинником у вирішенні різноманітних соціальних проблем. [3]. Питання розвитку інклюзивного волонтерства в Україні розглядали В. Анголенко, Т. Гладун, Н. Коляда, Н. Печериця, Н. Поліщук.

Мета статті – здійснити аналіз поняття «інклюзивне волонтерство» та розкрити його суть як різновиду волонтерської діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Визнаючи вагомий внесок волонтерської діяльності у розвиток суспільства, Організація Об'єднаних Націй у своїх резолюціях рекомендувала всім країнам передбачати та враховувати волонтерство у національних стратегіях і

програмах соціально-економічного розвитку. Також, за необхідності, рекомендується вносити зміни до національного законодавства, якщо воно встановлює будь-які обмеження стосовно волонтерської роботи. Волонтерську діяльність можна розглядати «як показник соціального розвитку суспільства: чим вищий рівень волонтерства, тим більше відкривається соціальних можливостей для вирішення актуальних проблем» [4, с. 5]. Унікальність волонтерської діяльності полягає в тому, що вона є соціальним ресурсом з різними видами, формами, методами діяльності. Саме це допомагає відкривати нові перспективи для активізації духовного, культурного та інтелектуального потенціалу нації [4, с. 5].

На законодавчому рівні передбачено, що організаційні та правові засади волонтерської діяльності та розвитку волонтерського руху в Україні регулюються Законом України «Про волонтерську діяльність», відповідно до якого, волонтерська діяльність визначається, як «будь-яка соціальна, суспільно корисна, неприбуткова та вмотивована діяльність, що проводиться шляхом надання послуг тим, хто потребує волонтерської діяльності» [6].

Волонтерська діяльність реалізовується за рахунок безоплатної допомоги, яку надають волонтери та волонтерські організації. Волонтерська допомога включає в себе виконання робіт і надання безкоштовних послуг, що є формою благодійництва. Волонтер – це особа, яка на добровільних засадах надає безоплатну допомогу людям, що потребують особливої підтримки та соціального захисту, а також державі чи організаціям, які діють на некомерційних чи громадських засадах. Таким чином, люди стають волонтерами не через фінансову вигоду, а через добровільне бажання надавати допомогу іншим та здобувати цінний життєвий досвід. Активно допомагаючи та свідомо присвячуючи свій час та ресурси, волонтер отримує неоціненне: нові знання, навички, досвід, коло однодумців і нові знайомства.

У дослідженнях питань волонтерства майже відсутній розгляд того, як інвалідність може вплинути на моделі участі серед осіб працездатного віку. Проте цю популяцію особливо важливо розуміти з кількох причин. З точки зору соціальної участі, люди з інвалідністю мають нижчий рівень інтеграції, ніж люди без інвалідності і, таким чином, можуть отримати особливу користь від волонтерства. Визначення моделей участі та механізмів рекрутингу є важливим першим кроком до розробки цільових інтервенцій для інклюзії. З демографічної точки зору, люди з інвалідністю складають приблизно 16,7 % населення працездатного віку і мають нижчий рівень людського та соціального капіталу, ніж люди без інвалідності. Проте мало що відомо про те, як інвалідність – за винятком інших форм неблагополуччя, пов'язаних з наявністю інвалідності – пов'язана з моделями волонтерства на популяційному рівні. З політичної точки зору, зусилля, спрямовані на збільшення різноманітності у великих добровольчих корпусах (наприклад, Корпус Миру), визнають, що люди з особливими потребами мають «невикористаний потенціал» для волонтерства [1].

Перші спроби використання волонтерства як засобу боротьби з соціальною ізоляцією людей з інвалідністю виникли у зв'язку з появою безробіття та трудових рішень, але дуже скоро увага поширилася на здоров'я та сферу інтеграції конкретних соціальних груп через волонтерську діяльність. Початковий термін «інклюзивне волонтерство» був пов'язаний з питанням залучення людей з ментальною інвалідністю до волонтерства, але через його популярність значення терміну розширилося, і в даний час використовується як загальний термін для залучення людей, яким загрожує соціальна ізоляція, до різних видів діяльності через волонтерство.

Інклюзивні волонтери (або «волонтери завтрашнього дня») самі колись потребували допомоги. Головною метою інклюзивного волонтерства можна назвати

залучення людей з особливими потребами у добровільний соціальний процес допомоги іншим людям, суспільству. Один із найефективніших способів сприяти інклюзії в суспільстві – це волонтерські соціальні проекти, спрямовані на надання допомоги людям з інвалідністю або на інтеграцію представників меншин у суспільство. Кожен охочий може стати учасником благодійного фонду, громадської організації або представником соціальних служб, аби надавати допомогу тим, хто цього потребує [5].

Значний досвід у сфері інклюзивного волонтерства належить зарубіжним країнам, де цьому напрямку приділяється особлива увага – програми з впровадження інклюзивного волонтерства реалізуються з 2011 року. В Україні цей напрямок з'явився не так давно, але досить стрімко починає розвиватися. Реалізація інклюзивного волонтерства у нашій країні здійснюється за допомогою розробки та впровадження інклюзивних волонтерських програм та проектів, що реалізуються на базах освітніх установ та волонтерських організацій, залучення волонтерів з інвалідністю до роботи в центрах реабілітації.

З існуючих визначень інклюзивного волонтерства існує потрійний підхід до розуміння цього поняття. Перший підхід наголошує на тому, що кожен може бути залучений. У цьому підході термін «інклюзивне волонтерство» розуміється як підтвердження того, що волонтерство не лише для певної групи людей, а відкрите для всіх. Прихильники цієї точки зору розглядають інклюзивне волонтерство як «інструмент для придушення стигми, спричиненої конкретними вадами, недоліками чи обмеженнями» [2]. Таким чином, інклюзивне волонтерство сприймається як сфера, в якій усі люди працюють, об'єднуючись однією метою.

Другий погляд на інклюзивне волонтерство зустрічається виключно у контексті ставлення до людей з інвалідністю. Отже, прихильники цього визначення розглядають волонтерство як «один із способів мобілізації людей з особливими потребами та спосіб підтримки їх у їхніх зусиллях щодо участі в покращенні соціального середовища» [2]. Саме тому, термін «інклюзивне волонтерство» значною мірою означає залучення людей з інвалідністю до волонтерства.

Третя концепція являє собою місце, де зустрічаються люди з особливими потребами та люди без цих потреб, що дає простір для інтеграції обох груп. У цій сфері волонтерство є мостом між світом осіб з інвалідністю та без. Результатом цієї концепції є недиференціація волонтерів на основі наявності або відсутності інвалідності, але вона працює з окремими особами як відповідними суб'єктами волонтерства [2].

Основними принципами інклюзивного волонтерства є: «цінність особи з особливими потребами здоров'я не залежить від її здібностей і досягнень; кожна особа з особливими потребами здоров'я здатна відчувати й думати; кожна особа з особливими потребами здоров'я має право на спілкування і на те, щоб бути почутою» [5].

Однак не всі люди з інвалідністю однаково схильні до волонтерства. Згідно з останніми оцінками на рівні населення, отриманими в Додатку волонтерів поточного обстеження населення, особи, які мають вищий рівень освіти, одружені, мають дітей і працюють, з більшою ймовірністю стануть волонтерами, ніж ті, хто має нижчий рівень освіти, самотній, не має дітей, є безробітним або не має робочої сили. Іншими словами, більші ресурси у вигляді соціального та людського капіталу сприяють інклюзивному волонтерству [1].

Люди з різними типами інвалідності стикаються з різними моделями волонтерства, і соціально-демографічні характеристики, пов'язані з наявністю інвалідності, посилюють багато з цих відмінностей. Результати свідчать про те, що люди з особливими потребами можуть брати участь у волонтерській роботі, але можуть стикатися з перешкодами для доступу до офіційних волонтерських ролей.

Щоб інклюзивні волонтерські програми та проекти мати позитивний вплив на всі залучені сторони, важливо гарантувати, що організації, які просувають ці можливості є компетентними та володіють базовими інструментами управління інклюзивним волонтерством.

Під час розвитку інклюзивної волонтерської діяльності головним елементом є увага до потреб та інтересів осіб з особливими потребами. Важливо залучати їх у сфери волонтерської роботи, які є ключовими для досягнення цілей інклюзивного волонтерства. Наприклад, це може включати роботу за комп'ютером, плетіння маскувальних сіток, доставку продуктів та ліків людям, які не можуть самостійно це зробити тощо. Особливо важливою є робота з дітьми в школах або проведення бесід у соціальних мережах щодо здорового способу життя та уникнення помилок, який не варто допускати. Інклюзивні волонтери можуть виконувати будь-яку роботу, зважаючи на свої можливості та не завдаючи шкоди своєму здоров'ю.

Варто детальніше звернути увагу на тему розвитку інклюзивного волонтерства, адже вона є досить важливою. Практичне втілення цього завдання можливе лише за умови налагодження повноцінного діалогу та співпраці між інститутами громадянського суспільства, що зосереджені на розвитку інклюзивного середовища та запобіганні порушенням прав і свобод осіб з інвалідністю.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Отже, волонтерська діяльність має потенціал для розвитку в напрямку інклюзивного волонтерства та є ефективною формою взаємодії з людьми з особливими потребами. Вона спонукає їх бути самостійними, ініціативними та активними, враховуючи всі потреби; а також приносить радість, надає душевний спокій та почуття власної гідності, допомагає знайти себе та зрозуміти сенс свого існування.

Незважаючи на можливі перешкоди, робота з інклюзивними волонтерами може бути дуже корисною та принести багато переваг як для волонтерів, організацій, так і для суспільства в цілому.

Перспективами подальших досліджень в означеному напрямі є питання діяльності громадських організацій у розвитку інклюзивного волонтерства, долученості осіб з особливими потребами до волонтерської діяльності, врахування міжнародного досвіду щодо залучення осіб з інвалідністю до інклюзивного волонтерства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Carrie L. Shandra. Disability and social participation: The case of formal and informal volunteering. *Social Science Research*. Vol. 68, November 2017, P.195–213 URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0049089X16303507> (дата звернення 11.12.2023)
2. Markova A. The «inclusive volunteering» phenomenon : Research into the volunteering of people with disabilities. *Kontakt*. Vol. 20, Issue 1, March 2018, Pages e48–e56 URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1212411717300703> (дата звернення 02.12.2023)
3. Анголенко В., Гладун Т., Печериця Н. Досвід формування мотивації до інклюзивного волонтерства в здобувачів вищої освіти. Modern directions of scientific research development. Proceedings of the 6th International scientific and practical conference. *BoScience Publisher*. Chicago, USA. 2021. Pp. 396–400. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2021/11/MODERN-DIRECTIONS-OF-SCIENTIFIC-RESEARCH-DEVELOPMENT-24-26.11.21.pdf> (дата звернення 12.12.2023)
4. Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження : монографія / Павло Горінов, Ростислав Драпушко. Київ: Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. 240 с.

5. Коляда Н., Поліщук Н. Інклюзивне волонтерство як суспільна потреба. *Вісник Науково-дослідної лабораторії інклюзивної педагогіки. Вип. 9 : Спеціальна та інклюзивна освіта: теорія, методика, практика* : матеріали 9-ої Всеукр. наук.-практ. конф. (30–31 березня 2023 р.) / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини ; [головред. Малишевська І. І. [та ін.]. Умань : Візаві, 2023 р. 217 с.
6. Про волонтерський рух : Закон України від 19.04.2011 №3236-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (дата звернення 11.12.2023)

REFERENCES

1. Carrie L. Shandra. (2017) Disability and social participation: The case of formal and informal volunteering. *Social Science Research*, Vol. 68, 195–213 URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0049089X16303507> [in English]
2. Markova, A. (2018) The «inclusive volunteering» phenomenon : Research into the volunteering of people with disabilities. *Kontakt*, Vol. 20, Issue 1, 48–56 URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1212411717300703> [in English]
3. Anholenko, V., Hladun, T., Pecherytsia, N. (2021) Dosvid formuvannia motyvatsii do inkliuzyvnoho volonterstva v zdobuvachiv vyshchoi osvity. Modern directions of scientific research development. Proceedings of the 6th International scientific and practical conference. *BoScience Publisher*, Chicago, USA, 396–400. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/14422/1/%D0%9F%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D1%8C%D1%94%D0%B2%D0%B0%20%D0%90.%D0%A4..pdf> [in Ukrainian]
4. Horinov, P., Drapushko, R. (2022) Volonterska diialnist v Ukraini: sotsialno-pravove doslidzhennia, Kyiv: Derzhavnyi instytut simeinoi ta molodizhnoi polityky, 240 s. [in Ukrainian]
5. Koliada, N., Polishchuk, N. (2023) Inkliuzyvne volonterstvo yak suspilna potreba. *Visnyk Naukovo-doslidnoi laboratorii inkliuzyvnoi pedahohiky. Vyp. 9 : Spetsialna ta inkliuzyvna osvita: teoriia, metodyka, praktyka* : materialy 9-oi Vseukr. nauk.-prakt. конф. (30-31 bereznia 2023 r.), Uman : Vizavi, 217 s. [in Ukrainian]
6. Zakon Ukrainy pro volonterskyi rukh vid 19.04.2011 №3236-V URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> [in Ukrainian]